



פרק 1

חינוך לחיי משפחה

יחידה 20 | על זוגיות וחינוך - לאורם של הרב והרבנית קאפח

דבורה רוזנברג | הממונה על חינוך לחיים במשפחה בחמ"ד



על זוגיות וחינוך לאורם של הרב והרבנית קאפח

דבורה רוזנברג, הממונה על חינוך לחיים במשפחה בחמ"ד



רציונל

הרב יוסף והרבנית ברכה קאפח זצ"ל היו דמויות הוד בחייהם ולאחר מותם. דמויות ענקיות של אמונה ואהבת ה', דקדוק בכל פרטי המצוות וקיום ההלכה תוך מסירות נפש שאפיינה אותם במעשיהם ובהנהגותיהם.

אהבתם לארץ ישראל הייתה עזה, ומסע עלייתם אליה לווה במסירות נפש. באהבתם הרבה לתורה דאגו לשמירתה, להפצתה, להגדלתה ולהרבצתה מתוך שקדנות, עמל ויגיעה יומם ולילה. נשמתם הייתה צרופה באהבת ישראל ומסירות נפש עצומה לגמילות חסדים עבור כל יהודי באשר הוא מתוך חמלה, ענווה וראיית הטוב שבכל אחד.

כבר בחייהם זכו להכרה בתרומתם הגדולה לתורה, לעם ולארץ, וזכו להיות הזוג היחיד שבו כל אחד מבני הזוג קיבל בנפרד פרס ישראל.

אכן, כל אחד היה ענק בתחומו, אך כעדות האנשים המקורבים להם ביותר ובני משפחתם "היה בית אחד וחצר אחת והכול תפקד ביחד. אלפי אנשים שבאים והולכים גם לקבל חסד וגם ללמוד תורה".

נכדיהם מעידים כי סבם וסבתם "מהווים מופת של בית אחד שהכיל ניגודי אופי, עיסוקים והרגלי חיים, מעגלים חברתיים ועוד. ביתם נשא באופן הרמוני את המורכבות והשונות של יושביו מתוך שיתוף פעולה, כבוד והערכה הדדית".

ישנה לפעמים תחושה שאנשים - ובוודאי בית שכולו עסוק בנתינה ובתרומה לכול ולסובבים - יטשטשו את ערך היחיד ויתעלמו מהצרכים הפרטיים. אך מכיוון שאצל הרב והרבנית נוסד מפעלם כשותפות, כהשלמה הדדית של הבית שאותו בנו, לא הייתה סתירה בין מפעלם הכביר להשקעתם בביתם ובבני המשפחה. בני ביתם מעידים שלמרות היותם אנשים עסוקים ומסורים לתפקידים הרבים שאותם נשאו, היחס המשפחתי החם והאהב לכל בן משפחה היה נשמר בהקפדה.

בשיעור זה ננסה ללכת בעקבות דמויותיהם המאירות ולהיות מוארים מתורתם, מדרכם החינוכית ומאישיותם.

"צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיתיך על משכנות הרעים" - כלומר לך בדרך האבות, כשם שאברהם יצחק ויעקב בטחו בי ולא עזבתים ולא נטשתים [...] עשי מעשיהם ותושעי [...] בעקבי הצאן ורעי את גדיתיך - לאחר שתלכי בדרכיהם ותראי שביליהם שדרכו הצדיקים ותעשי כמעשיהם ותרעי את בניך, על משכנות הרעים - בבתי כנסיות ובבתי מדרשות".

(מדרש לקח טוב על שיר השירים)



מטרות

1. המשתתפים יכירו את משנתו של הרב יוסף קאפח בנושאי משפחה וחינוך מתוך לימוד ועיון במאמריו, וכן לאור הנהגותיו והליכותיו כפי שמתארים אותן בני משפחתו.
2. המשתתפים יבינו את הקשר האמיץ בין מעשי אבותינו למעשינו, דרך שרשרת הדורות ושימור המסורת.



קהל היעד

כיתות ט'-י"ב



עזרים

נספח 1: כרטיסי לימוד א-1



מהלך הפעילות

שלב א במליאה

המורה יספר למשתתפים על אודות הרב יוסף והרבנית ברכה קאפח זצ"ל (ראה רציונל לשיעור וכן קורות חייהם בתחילת החוברת).

שאלות לדיון

1. אילו תכונות נדרשות, לדעתכם, כדי להצליח לשלב בין הנתינה לכלל ובין הנתינה למשפחה הגרעינית?
2. כיצד, לדעתכם, נבנתה השותפות בין הרב יוסף לרבנית ברכה קאפח?
3. כיצד יכולה להתהוות שותפות בין איש ואישה בעשייה משותפת?

שלב ב קבוצתי

המורה יחלק את המשתתפים לשש קבוצות וייתן לכל קבוצה כרטיס לימוד (נספח ו א-ו).
למורה:

אפשר לסדר בכיתה מבעוד מועד שש תחנות, כאשר בכל תחנה כותרת הנושא שבו יעסקו, ולאפשר למשתתפים בחירה על פי מידת התעניינותם בנושאים. כמו כן, אפשר לערוך סבב בין הקבוצות, כך שכל קבוצה תעסוק ביותר מנושא אחד בהתאם לזמן, למקום ולקהל היעד.

שלב ג במליאה

המורה יבקש מכל קבוצה להציג את תוצריה בפני המשתתפים.

שאלות לדיון

1. אילו אתגרים, לדעתכם, מוצבים בפנינו בנושאים אלה של חינוך בכלל וחינוך הבת בפרט; היחס בין תורה ומדע; מעמד האישה; מעמדה של האם במשפחה ועוד, כחלק מהמשכיותו של עם ישראל והיותנו חוליה נוספת בשרשרת הדורות?

בין הרב והרבנית התקיים יחס מיוחד שהקריין על ביתם. הבית ברחוב לוד 12 בשכונת נחלת אחים בירושלים היה בעל שני מאורות מקבילים של קדושה, אמונה וחסד, שהתנהלו מתוך כבוד הדדי, חירות אישית וללא דברים ודיבורים מיותרים, על אף אופיים השונה. סדר יומו הקבוע של הרב התנהל בצד פעילותה התוססת של הרבנית בטבעיות, כאילו כך נקבע סדרו של עולם. יתרה מזו, קורת רוח ונחת הייתה להם זה מזה. אף חוש ההומור של הרב מצא לו כר נרחב. כך, למשל, נמצאה פתקה בחרוזים שרשם הרב למבקשי הרבנית בעת היעדרה:

"ידע נא הדרת
 דורש הגברת
 כי היא נעדרת
 שבוע למכברת
 ואחרי כן חוזרת
 ותעמוד על משמרת
 להיות עוזרת
 לחסרי אדרת
 וכל אחת בוררת
 שמלה נהדרת
 או חולצה נבחרת".

(מתוך: **אבן שואבת חסד**, אביבית לוי)

2. מה אפשר ללמוד על מערכת היחסים בין הרב והרבנית זצ"ל מפתקה זו?
3. כיצד בא לידי ביטוי יחס הכבוד שרחש הרב לרבנית?
4. מדוע רחשי הלב שהש הרב כלפי רעייתו כתובים רק ברמיזה?
5. דמיינו מה הייתה כותבת הרבנית לרב כתשובה לפתקה זו.
6. מה למדתם מיחידת לימוד זו על דמויותיהם של הרב יוסף והרבנית ברכה קאפח זצ"ל?



כרטיסי לימוד

כרטיס

א

חינוך הבת ללימוד תורה ומוסר

השכלית והאישיותית. התפתחות החינוך והידע הגיעו בדורות האחרונים גם לעולמן של הנשים. יותר ויותר מצויות בנות שעל פי הכשרתן ותחומי הידע שאליהן הן נחשפו ואותם הן למדו הנן בעלות היקף, הבנה ועומק. הרב קאפח סבר שלאור זאת יש ללמדן ולהעמיק עמן בתחומי האמונה, ואי אפשר להשאיר את המצב שבו עולמן התורני בנוי רק על לימודי ההלכה והדינים. על כן, בלי להוריד או לצמצם את המחויבות ללימודי ההלכה כפי שראוי ונצרך, יש להוסיף לימודים העוסקים בגיבוש ועיצוב השקפת היהדות, הכרת אמיתות הנצח של אמונת ישראל, כגון: אמיתת התורה, אמיתת המסורת של תורה שבעל פה על פי פרשנותם של גדולי הדורות וכדומה.

נראה שלדעת הרב קאפח הדברים שלובים זה בזה. התפתחותן של הנשים מחייבת שבמקביל יתעצמו הנשים בזהותן הדתית והתורנית, מכיוון שאין ליצור נתק וחלל בנפשן באופן שעולמן הכללי, השכלי והאישי הנו עשיר ומפותח, ורק עולמן התורני משתרך מאחור כשקיום מצוות התורה נעשה באופן של מצוות אנשים מלומדה.

(על פי הרב קאפח, מתוך: "חינוך הבת ללימוד תורה ולמוסר", כתבים א, עמ' 104)

"כל מה ששייך נתחם ונגדר בגדר 'מחשבת ישראל' חובה ללמד אותן ולהעלותן בהדרגה לפי גילן ולפי רמת משכלן והשכלתן, כלומר לפי רמת יכולת תפישתן ולפי היקף הלימודים ההכשרתיים שכבר למדו. ובשום אופן אין המורה ממלא תפקידו ויוצא ידי חובתו אם ילמד דינים והלכות מעשיות בלבד ויניח חניכיו ללא השקפה נכונה, או במילים אחרות 'ללא אלוהים' [...]"

יש להעמיק את האמונה באמיתת תורת ישראל המקובלת איש מפי איש עד משה רבנו, ולהחדיר נאמנות מעתיקי השמועה עד חכמי ישראל שבימינו [...]"

כחלק מחינוך הבנות נפסק שיש ללמדן לימודי ההלכה וכן פסק הרמ"א (יורה דעה, הלכות סימן רמו): "חייבת האשה ללמוד דינים השייכים לאשה".

הרב קאפח מוסיף שחובה זו כוללת את הצורך ללמד את הבנות גם את התחומים הנוגעים ללימודי אמונה ומחשבת ישראל לפי התפתחותן

שאלות לדיון

1. במה ראה הרב קאפח יתרון שנשים ילמדו לימודי אמונה נוסף על לימודי ההלכה?
 2. באיזה אופן יכול הלימוד האמוני להעמיק ולהעשיר את החוויה הדתית של האישה?
 3. שתפו בחוויה שבה לימוד אמוני השפיע עליכם באופן ממשי.
- נסחו עיקרון אחד שהתחדש לכם מלימוד זה, והתכוונו להצגתו בפני המליאה.



האם כנח המרכזי בחינוך בני הבית ובעיצוב אישיותם

הרב קאפח מעלה על נס את תפקידה של האישה על פי מסורת יהדות תימן:

"לאישה היהודית מעמד מכובד למדי בתוך בניין התא המשפחתי והחברתי בתימן [...] הכוונה כמחנכת, כמנהלת הבית וכמרכז התא

המשפחתי ועוד. כמחנכת כיצד, כל כולו של חינוך הבנים תלוי בידי האם בלבד, היא המחנכת לניקיון, לנימוסין, לסדר ולמשמעת. היא ורק היא המעצבת את דמותם האנושית של ילדיה, האב טרוד ועסוק כל היום בעבודתו ועל פי רוב נמצא הוא כל היום מחוץ לבית. משום כך השפעת האם על ילדיה גדולה מאוד בתימן [...]. גם חז"ל כבר מסרו לנו שחינוך ותכונות נפשיות נעלות, האם היא שמקנה אותן

לבניה כמו שכתוב באבות "יהושע בן חנניה אשרי יולדתו" ופירש הרמב"ם ששבחו במידותיו הנעלות [...].

תפקידה של האישה הוא רק בתוך ביתה. לטפל בילדיה ולנהל את משק ביתה. כל דאגת הפרנסה וכן עריכת הקניות והבאת המצרכים לבית מוטלים על הגבר, ורק עליו בלבד, כמובן לפי הנחיותיה של עקרת הבית בכבודה. האישה היא בבחינת "כל כבודה בת מלך פנימה".

(הרב יוסף קאפח, "מעמד האישה בתימן", מחניים, גיליון צ"ח, תשכ"ה; אתר דעת)

**שאלות
לדיון**

1. בהמשך המאמר כותב הרב קאפח "לפיכך אין פלא שכל הבנים והבנות מתייחסים אל האם במלוא ההערכה וההערצה". הסבירו כיצד אמירה זו משתלבת עם תיאור מעמדה של האישה המובא לעיל.
2. באיזה אופן יכול מעמד זה של האישה בביתה להעמיק ולהעשיר את החוויה הדתית והרוחנית שלה?
3. במה דומה ובמה שונה מעמדה של האישה בביתה בימינו ביחס לנהוג על פי מסורת תימן? נסחו עיקרון אחד שהתחדש לכם מלימוד זה והתכוננו להצגתו בפני המליאה.





שווה בין שווים - הלימוד על פי דרכי החינוך ביהדות תימן

הרב קאפח מעלה על נס את צורת החינוך בתימן ואת דרך מסירת התורה מהרב לתלמידיו:

"בתימן שהיו כולם עובדים ומתכלכלים בזיעת אפם וגייע כפם, גם התלמידים וגם הרב, לא הייתה לתלמידים האפשרות

להתכונן לשיעור ולשנן את החומר לפני כן. לכן פיתחו שיטת לימוד התואמת את דרכם, צורכם ואורח חייהם [...] התלמידים יוצאים בהרגשה מרוממת כי נדמה להם שהם שותפים עם הרב ביצירת הקושיא ובמציאת התירוץ, ועם השינון והדיש החוזר בפרטים נכתבים הדברים בספר זיכרונם ולא במהרה הם משתכחים. חשובה היא למדי השפעת גישה זו מבחינה חינוכית. מדריכה היא ומלמדת לתלמידים ענווה ושפלות רוח, כי הנה הרב אשר בשאלות להלכה כל רז לא אנס ליה, ואשר בדרשותיו כל דברי הראשונים והאחרונים נהירים לו ושגורים על פיו, הנה הם עתה לומדים עמו יחד כשווה בין שווים. עצם אמירת הרב 'מעניין היאך מתרצים הראשונים קושיה זו' מחדירה השפעה מוסרית עצומה, בל נקל באותה השפעה מוסרית רבה אשר רש"י משפיע עלינו באומרו 'איני יודע' או הרמב"ם בכותבו 'איני זוכר כעת'."

(הרב קאפח, "קהילת צנעא שבתים", כתבים ב', עמ' 867-866)

שני עניינים חינוכיים מעלה הרב: הראשון - התאמת הלימוד ליכולתם של התלמידים. מכיוון שהיו עסוקים, "לא הייתה לתלמידים האפשרות להתכונן לשיעור ולשנן את החומר לפני כן. לכן פיתחו שיטת לימוד התואמת את דרכם, צרכם ואורח חייהם" - נעשתה התאמה בין יכולת התלמידים לקלוט ולעסוק בתורה ובין מצבו האישי של הלומד. אמנם דברי הרב מתייחסים ללימוד הכללי-ציבורי של כל בני יהדות תימן, אך מהדגשתו של הרב ניתן ללמוד על הצורך לבדוק ולהתאים את צורת הלימוד ושיטתו גם ליכולותיו, אופיו ונפשו של התלמיד הפרטי במידת האפשר. שאיפה לכך וחשיבה על צורת לימוד כזו תסייע לאותם תלמידים שמבנה הלימוד הכללי פחות מתאים לאופיים - "הנוך לנער על פי דרכו, גם כי יזקין לא יסור ממנה".

השני - הדרכות פדגוגיות ושיטת לימוד. הרב מתאר את הלימוד והחוויה הנוצרת בלימוד משותף של הרב עם תלמידיו: "התלמידים יוצאים בהרגשה מרוממת כי נדמה להם שהם שותפים עם הרב ביצירת הקושיא ובמציאת התירוץ, ועם השינון והדיש החוזר בפרטים נכתבים הדברים בספר זיכרונם ולא במהרה הם משתכחים". צורת לימוד של משא ומתן בין הרב לתלמידים הופכת את התלמידים למעורבים בלימוד, שותפים לתהליך הלמידה ולהסקת המסקנות. תהליך זה, בשילוב חזרה יסודית על הנלמד, יוצר מצב שהלימוד "נוגע" אליהם, הופך לחלק מאישיותם, ומסילא גם נשאר חרות בלבם ובזיכרונם, מענג אותם ויוצר דרבון להמשך הלימוד והעמל בלימוד.

נראה שהדברים נכונים במיוחד בתקופתנו, תקופה שבה גוברים ההתעניינות והביקוש אחר למידה משמעותית וחויייתית שאינה מוותרת על העומק, הרצינות וההשקעה. בדרך שמתווה הרב יש קריאת כיוון ללימוד מהסוג הזה. דרך של עמל, שינון וחזרות יכולה להפוך למשמעותית ובונה אם הלימוד יעשה בצורה של שיתוף בתהליך, כשהרב לא עומד רק כמקור הידע והסמכות הבלעדי, אלא כביכול "נסוג מעט לאחור" על מנת לשלב את התלמידים בלימוד באופן שגם הם יחוו "מלמדים ולומדים", חלק ממסירת התורה וממפרשיה בבחינת "העמידו [שיעמדו מעצמם] תלמידים הרבה". הרב הוסיף שמעבר לערך הלימודי שיש בגישה זו, מתווסף אליה גם ערך חינוכי חשוב ומוסרי. צורת לימוד זו מורה על ענווה ומקנה אותה לתלמיד הרואה את רבו נוהג בו (בתלמיד) בהנהגה קרובה ומשתפת, למרות ידיעותיו ומעלותיו של הרב. וכלשון הרב: "חשובה היא למדי השפעת גישה זו מבחינה חינוכית. מדריכה היא ומלמדת לתלמידים ענווה ושפלות רוח, כי הנה הרב אשר בשאלות להלכה כל רז לא אנס ליה, ואשר בדרשותיו כל דברי הראשונים והאחרונים נהירים לו ושגורים על פיו, הנה הם עתה לומדים עמו יחד כשווה בין שווים. עצם אמירת הרב 'מעניין היאך מתרצים הראשונים קושיה זו' מחדירה השפעה מוסרית עצומה". הרב לומד הנהגה זו מגדולי הדורות שנקטו כך בכתביהם, וכלשונו: "בל נקל באותה השפעה מוסרית רבה אשר רש"י משפיע עלינו באומרו 'איני יודע' או הרמב"ם בכותבו 'איני זוכר כעת'."

1. מה היה החידוש העיקרי בשיטת לימודו של הרב קאפח לתלמידיו על פי המקובל בתימן?
 2. האם זכור לך מורה משמעותי אשר הקנה את הידע בדרך זו? כיצד עשה זאת?
 3. הדגישו כיצד ניתן להעביר מלבד חומר הלימוד גם ערכים ומידות טובות.
- נסחו עיקרון אחד שהתחדש לכם מלימוד זה והתכוננו להצגתו בפני המליאה.



כרטיס

ד

הדרכות להקניית מיומנות עם ערכים

"כאשר מלמדים לנער קרוא וכתוב, אין נותנים לו סיפורי בדים ודברי הבל, כל שכן שאין מלעיטים אותו סיפורים דמיוניים על שדים ושדות, פיות ומפלצות וכדומה כדי לזהם את מוחו הרך בהבלים. אלא נותנים לו קטעי הלכות, דינים, מוסר. או מדע כלשהו, אם כי המטרה היא למידת צורת האותיות או חיבורן, הגיית המילים וחלוקת המשפטים, ובכתיבה אימון היד בלבד, הרי לא ייתכן שלא יחדרו הדברים ללב הנער ולתודעתו וישגרו על פיו שלא במתכוון, וישפיעו בדרך עקיפין על יושר חשיבתו, ואף אותם שברי דינים וקטעי מדע נשגרים על פיו דרך אגב."

(על פי תרגומו של הרב קאפח, **נספחים לאגרות הרמב"ם**, עמ' קמו, הערה 29)

לימוד חשוב מלמדנו הרב. פעמים רבות יש ניתוק בין קניית ערכים ותורה לקניית מיומנויות למידה. תחומי המיומנויות נתפסים כתחומים ניטראליים, שאין להם מגע ישיר עם ערכים, מוסר וכדומה, ועל כן ישנה נטייה להשתמש בדוגמאות ובכלים סתמיים, בלא מחשבה מיוחדת על האופי והתוכן של הדוגמאות שניתנות בתהליך

הלמידה. מתוך יראת השמים והרצון להפיק את המרב מכל רגע וזמן על מנת להתקדם מבחינה רוחנית, ערכית ומוסרית, יצא הרב נגד תופעה זו. הוא מגנה את השימוש ב"סיפורי בדים ודברי הבל, כל שכן [...] בספורים דמיוניים על שדים ושדות, פיות ומפלצות וכדומה" תוך כדי הלימוד. תופעות אלו "מזהמות את מוחו הרך בהבלים", בלשונו החריפה של הרב, מכיוון שלא במתכוון חודרים לתודעתו וללבו של התלמיד מסרים החבויים בתחום שבו התלמיד עוסק.

עולם חינוכי ראוי ונכון הוא עולם שכל תחומיו מכוונים להתקדמות והתפתחות רוחנית ושכלית. על כן גם ברכישת מיומנויות למידה, כגון בזמן שמלמדים את התלמיד "קרוא וכתוב", או בזמן "למידת צורת האותיות או חיבורן, הגיית המילים וחלוקת המשפטים, ובכתיבה אימון היד בלבד" וכדומה יש לשלב בדוגמאות ובכתיבה "קטעי הלכות, דינים, מוסר או מדע כלשהו". בדרך זו החינוך הופך למקיף וכולל יותר. לא נוצר ניתוק בין הוראת החול להוראת הקודש, ובין הלימודים הניטראליים ללימודי החכמה והתורה. יותר מכך, מוסיף הרב, באופן כזה חודרים באופן עקיף המסרים והדעות המקדמות את התלמידים. כדברי הרב: "לא ייתכן שלא יחדרו הדברים ללב הנער ולתודעתו וישגרו על פיו שלא במתכוון, וישפיעו בדרך עקיפין על יושר חשיבתו, ואף אותם שברי דינים וקטעי מדע נשגרים על פיו דרך אגב."

שאלות לדיון

1. מה בין ערכים ומיומנויות למידה, על פי הרב קאפח?
 2. הרב קאפח רואה בשילוב זה שילוב בין קודש לחול ובין שכל לרגש. הסבירו כיצד.
 3. הדגישו כיצד הקניית מיומנות והקניית ערכים משלימות זו את זו.
- נסחו עיקרון אחד שהתחדש לכם מלימוד זה והתכוונו להצגתו בפני המליאה.



היחס בין לימודי תורה ללימודי מדע

ה

"אמור מעתה, אותם לימודים הנקראים משום מה 'לימודי חול' לגמרי אינם חול, ושלא כדברי ההוזים הרואים בלימודים הללו 'איבוד עת'. כי ממה נפשך, אם לומדים מדעים הללו לשם פרנסה כדי להתפרנס בהוראתן או בשימושן הרי הם מצווה, בכלל לימוד מלאכה ומקצוע שחז"ל בקידושין דף כ"ט מנו 'וללמדו אומנות' בכלל 'מצוות הבן על האב'. ואם אינן לשם מקצוע אלא לרקחות ולטבחות ללימודי ידיעת ה' כפי שכתב הרמב"ם, הרי הן קודש".

(הרב קאפח, כתבים א, עמ' 104)

גישתו של הרב, תלמידו הרוחני של הנשר הגדול - רבנו הרמב"ם, ללימודי מדע, לא הייתה גישה של עוינות או אדישות. הרב עצמו, שעסק לפרנסתו בצורפות ולמד חכמות נוספות, יוצא נגד ההתייחסות ללימודי חול כאל "איבוד עת". לימודי החול יכולים להילמד באופן ש"אינם חול". הרב מסביר שאם לימודים אלו נועדו

לסייע לאדם בפרנסתו ודאי שאין בלימודים אלו משום כילוי הזמן וכדומה, כדברי הגמרא במסכת קידושין על החובה ללמוד אומנות. הרב הולך בזה אחר פסיקת הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה, פרק ג: "מעלה גדולה היא למי שהוא מתפרנס ממעשה ידיו, ומדת חסידים הראשונים היא, ובזה זוכה לכל כבוד וטובה שבעולם הזה ולעולם הבא, שנאמר יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך, אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא שכולו טוב".

הרב הוסיף ממד נוסף לעיסוק בלימודי מדע. כוונת הרב ללימודי מדע כמסייע להבנת התורה והגדלתה, בלשונו (בהשראת הרמב"ם): "לרקחות ולטבחות ללימודי ידיעת ה'". הרב ראה בלימודים אלו לימודים שאינם בכלל "לימודי חול", אלא חלק מידיעת ה' והגדלת האמונה בחכמתו, טובו ואמיתתו של ה'. דרך לימודים אלו ניתן לראות את החכמה העצומה שמשוקעת בעולם, ודרך כך להכיר בגדולת ה', ועל כן הרב עודד לימודים אלו, אם זו הכוונה בלימוד.

שאלות לדיון

1. איזה ערך, לדעתכם, ראה הרב קאפח בלימודי מדע וחול?
2. מדוע, על פי השקפת עולמו של הרב, עבודה ולימודים לשם פרנסה מבורכים הם?
3. הדגיון מצב שבו ידע בתחומי חול ומדע עזר לכם לבסס את אמונתכם בה? נסחו עיקרון אחד שהתחדש לכם מלימוד זה והתכווננו להצגתו בפני המליאה.





"כל חינוך הוא הגבלה, וטבע האדם לפרוק את המסגרת. המחנך צריך שיהיה לו רצון ואמונה בערכים אותם הוא מבקש להקנות, וחשוב מכל כי תהא למחנך סביבה מתאימה המשלימה את החינוך. אך נראה כי שני תנאים אלה אינם בנמצא כיום. ההתפרקות קלה מן המשמעת, והפריקה באה מאי טעינה".

(בשיחה של הרב קאפח עם זכריה דורי, בתוך כתב העת אפיקים).

הרב דיבר על הקשיים בחינוך ועל הדרכים להתמודד עם קשיים אלו.

אחד האתגרים, שאותו הרב ציין ואותו חשים גם המורים, נובע מכך שבתי החינוך מצויים תחת "מסגרת". המסגרת כוללת מחויבויות שונות המוטלות על התלמיד כנגד רצונו, כגון: מבחנים, עבודות, שיעורי בית, חובת נוכחות בשיעורים וכדומה. חובות אלו יוצרות פעמים רבות תחושת הכרח וכפייה אצל התלמידים, דבר הגורם לחוסר רצון וחוסר נכונות לשתף פעולה עם המערכת והמחנכים. כל זאת נובע, לפי הרב, מטבעו של האדם "לפרוק את המסגרת", או במילים אחרות מרצונו של האדם להיות בן חורין השולט על גורלו וחיו.

על מנת להתגבר על קושי זה, סבר הרב שיש צורך בשני תנאים בסיסיים: רצון ואמונה של המחנך בערכים שאותם הוא מבקש להקנות, וסביבה מתאימה המשלימה את החינוך.

נראה שכוונת הרב בשני דברים אלו לשני גורמים: הגורם הישיר - המחנך. כאשר המחנך מזדהה ומאמין בתכנים שאותם הוא מבקש להקנות, הרי שהתלהבותו והעובדה שהוא "חי" את הדברים יכולה לעזור לכך שגם התלמידים יזדהו עם התכנים הנלמדים. בצורה זו, על אף הריחוק הבסיסי של התלמידים מהמערכת המחנכת, יצליח המחנך "לדלג" על התנגדותם הפנימית, כתוצאה מכך שהזדהותו עם הדברים תגרום גם להם להזדהות ולהיות מוכנים לספוג ממנו.

הגורם הנוסף הנחוץ לסיוע באתגר החינוך לפי הרב קאפח הוא "סביבה מתאימה המשלימה את החינוך". נראה שכוונת הרב להשפעה עקיפה. כאשר האווירה הסביבתית מדרבנת ודוחפת לכיוון שהמחנך והמערכת החינוכית מנסים ליישם, ישנו סיכוי טוב יותר שהתלמיד יושפע ויפתח לקלוט ולהזדהות עם התכנים והרעיונות שאותם מבקשים המחנכים להעביר. השפעת החינוך אינה מסתיימת רק בהוראה הישירה, אלא ישנו צורך לייצר אווירה והשקפת עולם מקדימה המתאימות ומכוונות לאותם ערכים. כאשר התלמיד מושפע כבר באופן עקיף מערכים אלו התנגדותו תקטן, והמחנכים יוכלו להחדיר את המסרים הללו לתלמיד ביתר קלות.

שאלות
לדיון

1. כיצד שני התנאים הנ"ל משתלבים?
2. תארו את המחנך האידיאלי ואת הסביבה המתאימה בעיניכם.
3. כיצד תנאים אלו ישפיעו עליכם כתלמידים, ואילו כוחות עלומים יכולים לפרוץ מכם בסביבה כזו? נסחו עיקרון אחד שהתחדש לכם מלימוד זה והתכווננו להצגתו בפני המליאה.



